

Mr. Emil Heinrich Schweickerdt, founder of the art dealer shop at Pretoria in 1902.

Photo E. Schweickerdt (Pty) Limited.

Mr. Emil C.G. Schweickerdt (Junior), second generation in the art shop founded by his father.

Photo E. Schweickerdt (Pty) Limited

E. SCHWEICKERDT, — Fine Art Dealer.
Picture Frame Manufacturer
252, Church Street (Corner St. Andries Street). P.O. Box 697.

Direct Importer of Mouldings, Glass, Mirrors, Oil Paintings. Engravings,
English, Dutch, German, French.

Speciality: PHOTOS ENLARGED in Oil Paintings, Water Colours, Indian Ink, Crayon, etc., etc.
Mounts cut to all sizes. PRICES CHEAPEST IN COUNTRY. White labour only employed.

Advertensie van E. Schweickerdt in *Lochhead's Guide, Hand-Book and Directory of Pretoria 1913*, herdruk deur die Staatsbiblioteek te Pretoria in 1980, p. 140.

EUGÈNE MARAIS EN HALLEY SE KOMEET

1986 is die jaar van die komeet.

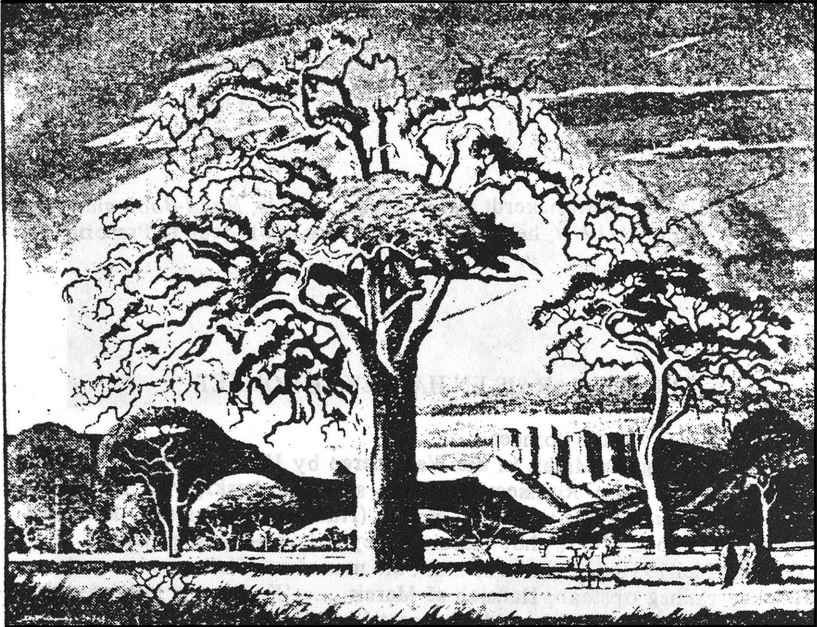
In 1910 het Eugène Marais in die Waterberge by Hans van Rooyen en dié se vrou ingewoon. Leon Rousseau vertel in sy lewensbeskrywing *Die groot verlange, Die verhaal van Eugène N. Marais* (Human & Rousseau, -Kaaipstad en Pretoria, 1974, p. 237-238) hoe Marais Halley se komeet gesien het.

“Dit was Mei 1910 Dit was die maand van Halley se komeet..... ‘Jy sal seker vannag opstaan, Hansie’, sê Marais..... ‘Kom roep my tog sodra jy wakker word. Môreoggend kom die komeet.’.....

“Hans staan nog met die ketel in sy hand toe hy die komeet in die ooste agter die horison sien verskyn. Haastig stap hy na Marais se kamer om hom wakker te maak. Na ’n rukkie staan hulle langs mekaar, Marais met sy vérkyker voor sy oë.

“So het hy bly staan sonder om ’n woord te sê. Later gaan Hans Purekrans vir hulle stoele haal. Die komeet sit al baie hoog toe Marais die vérkyker eindelik met dié woorde aan Hans oorhandig: ‘Hansie weet jy wat sien jy? Jy sien vanmôre iets wat miljoene mense nooit gesien het nie omdat hulle te vroeg dood is. Maar Halley het dit al honderde jare gelede voorspel, en as jou seuntjie wat vandag gebore is, eendag sewentig jaar oud is, sal die komeet weer verskyn. As hierdie komeet so ver as Engeland van ons aarde af kom, sal hy alles verskroei met sy verskriklike hitte. Hoe groot is al die wonder nie, en hoe groot moet die Skepper daarvan nie wees nie!’

Met dié woorde, sê Hans Purekrans, het hy opgestaan en gaan slaap en nooit weer die minste belangstelling in die komeet getoon nie.”

Skildery met Bosveldtafreel van J.H. Pierneef wat deur die Federasie van Afrikaanse Kultuurverenigings aan koningin Wilhelmina geskenk is ter geleentheid van haar 50-jarige regeringsjubileum in 1948.

DIE PIERNEEF-SKILDERY VIR KONINGIN WILHELMINA – 'n GESKENK EN 'n INSIDENT

deur C. de Jong

In 1986 herdenk ons die geboortejaar van die bekende skilder Jacob Hendrik Pierneef (1886-1956) en herinner ek aan die skildery van hom wat aan die in Suid-Afrika bekende koningin Wilhelmina geskenk is. Haar troonsbestyging in September 1898 is in Pretoria met 'n groot openbare fees van 'n week gevier. Sy het op 31 Augustus 1948 68 jaar geword, haar 50jarige regeersjubileum gevier en op 6 September 1948 troonsafstand gedoen. Sy is opgevolg deur haar enigste kind, Prinses Juliana, wat in 1980 ook troonsafstand gedoen het ten behoeve van haar dogter, koningin Beatrix. Aftree om die troon af te staan aan 'n jongere vors het blykbaar gebruik by die vorstehuis van Oranje-Nassau met sy republikeinse tradisies geword.

Die Inieregering het in 1948 'n mooi stinkhouttafel laat maak en Mevrouw Rachel Steyn, die bejaarde weduwee van oudpresident M.T. Steyn, as sy verteenwoordigster na Nederland gestuur om die tafel as jubileumgeskenk aan die skeidende Wilhelmina aan te bied. Wilhelmina het Mevrouw Steyn in haar Paleis aan die Dam in die hoofstad Amsterdam hartlik ontvang en die geskenk aanvaar. Die ontvangs het 'n halfuur geduur en dit was 'n redelik lank tyd as ons besef hoeveel besoekers die vorstin in dié dae besoek het.

Minder gelukkig was 'n ander besoekster uit Suid-Afrika, Dr. Anna de Villiers, hoof van die Hugenote-Gedenkskool te Wellington en skryfster van verskeie boeke, onder meer *Vrouegalery, Die lewe en werk van bekende vroue in Suid-Afrika* (Nasionale Boekhandel, 1962). Die Federasie van Afrikaanse Kultuurverenigings wou Wilhelmina ook 'n geskenk gee en het as mooiste present 'n skildery van Pierneef as die bekendste Suid-Afrikaanse skilder en bowedien van Nederlandse afkoms en opleiding gekoop. Dit is een van sy bekende, gestileerde bosveldtonele met skermbome en op die agtergrond 'n bastionvormige gebergte. Daarop is 'n silwerplaatjie bevestig met die opskrif: "Aan H.M. Koningin Wilhelmina - Huldeblyk van die Federasie van Afrikaanse Kultuurverenigings 31/8/1898 - 6/9/1948". Die Suid-Afrikaanse Lugdiens het die skildery gratis na Nederland vervoer. Dit is in die Paleis aan die Dam afgelewer, maar die Suid-Afrikaanse gesantskap het driemaal tevergeefs gevra of Dr. de Villiers dit mog aanbied, en dit is na die gesantskap in Den Haag gestuur. Die drukte van besoekers was blykbaar so oorstelpend dat die hofse-remoniemeester geen tyd vir die oorhandiging van die private geskenk uit Suid-Afrika kon afsonder nie.

Ons moet daarin geen kwaai bedoeling vermoed nie, want in 1948 was die betrekkinge tussen Suid-Afrika en Nederland nog oorwegend goed, selfs hartlik, veral waar dit Wilhelmina betref. Talle Suid-Afrikaners was egter te-leurgestel en verontwaardig. Dit blyk uit artikels wat redakteurs en lesers in koerante gepubliseer het, byvoorbeeld in *Die Transvaler* van 6 Oktober 1948, p.1, en *Die Burger* van 13 en 22 Oktober 1948. Die bitterheid het gevolg na die hartlike lof en waardering wat in dié koerante aan Wilhelmina betuig is.

Die teleurstelling was des te groter omdat Anna de Villiers namens die FAK 'n groot bedrag geld oorhandig het vir die versorgingshuis vir wese as gevolg van die oorlog 1939-45. Die huis is toe "Kinderhuis Rachel Steyn" hernoem.¹

Die Nederlandse gesant in Suid-Afrika het daarom op 20 Oktober 1948 'n persverklaring uitgestuur om olie op die golwe te stort en die onopsetlike vertraging in die oorhandiging van die FAK-geskenk toe te lig. Wilhelmina het spoedig die versuim aan Nederlandse kant goedgemaak deur in Oktober 1948 Anna de Villiers in besondere oudiënsie te ontvang, die skildery met die begeleidende adres van hulde te aanvaar en 'n boodskap met dank aan die skenkers in Suid-Afrika te stuur. Sy het daarmee die onaangename indruk in Suid-Afrika uitgewis en die insident is afgesluit.

Die Direkteur van die Koninklijk Huisarchief in Den Haag het my op 6 April 1986 berig dat die FAK-skildery jare lank in die Paleis Huis ten Bosch in Den Haag gehang het en nou in die Paleis Noordeinde, ook in Den Haag, is.

1. Die huis staan aan die Hoge Duin-en-Daalse weg in Bloemendaal by Haarlem. Nadat die oorlogswese die Rachel Steyn-huis verlaat het, het dit 'n versorgingshuis vir senior burgerlikes geword. Nou is dit 'n private woonhuis en het die naam Rachel Steyn-huis daarop verdwyn. Toevallig staan dit langs die groot villa 'De Clinghe' wat aan 'n president van die sentrale bank van Nederland, Dr. G. Vissering, oordeel in 1937, behoort het. Hy was 'n groot vriend van Suid-Afrika, aktief in organisasies vir betrekkings met ons land, en het in 1924-25 Suid-Afrika maandelank besoek as finansiële raadgewer van die Unieregering.

MOONTLIKE VOORBEELDE VAN REISACHER SE SKILDERYE VAN DIE TWEDE ANGLO-BOERE-OORLOG TE PRETORIA (2)

deur C. de Jong

Tweede skildery: Die slag by Colenso

Die eerste poging van die Britse opperbevelhebber, Sir Redvers Buller, om Ladysmith in Natal te ontset, het gelei tot die slag by die spoorwegstasie Colenso aan die Tugelarivier op 15 Desember 1899. Die Boere het onder aanvoering van generaal Louis Botha die Britse aanval seëvierend afgeslaan en tien kanonne verower.

Die Duitse oorlogskilder Sylvester Reisacher het in die begin van ons eeu die slag by Colenso as een van vyf groot skilderye van die oorlog in Suid-Afrika afgebeeld. Die vyf hang in die Nasionale Kultuurhistoriese Museum te Pretoria.

Reisacher se voorbeeld vir die slag by Colenso was, soos ek vermoed, die bekende tekening van die Brit S. Look. Dié tekening is onder meer afgedruk in die werke van G.L. Kepler, *De Zuid-Afrikaansche oorlog, Historisch gedenkboek*, A.W. Sijthoff, Leiden, sonder jaartal en van L. Penning, *De oorlog in Zuid-Afrika*, deel een, D.A. Daamen, Rotterdam, 1900, p. 283. Die opstelling van beide voorstellings is in breë trekke dieselfde. Links op die voorgrond beskiet Boere in dekking vanaf hoë koppies die Britse leër wat uit die suide deur die Tugeladal aanmarsjeer. By S. Look is die Tugeladal vir slegs 'n klein deel regs sigbaar, by Reisacher vul dié dal byna die gehele middeplan. Hy toon bowendien die spoorbrug wat egter nie meer in stand was nie, maar deur die Boere opgeblaas was. Hy het op die voorgrond in die middel 'n Maximkanon in aksie bygevoeg.

Daar is dus verskille, maar ook opvallende ooreenkomste. Die Boere-offisier met die verkyker, links op Look se afbeelding, vind ons terug links op Reisacher se skildery, maar op 'n meer prominente en blootgestelde plek bo-op 'n klip. Ons mag in hom Louis Botha self vermoed, want een van die oorlogskilders se gewoontes was om die opperbevelhebber op 'n opvallende plek af te beeld. Mnr. Tom Hennings sien volgens sy brosjure: *Vyf skilderye uit die Tweede Vryheidsoorlog 1899-1902*, NASKO, Pretoria, 1976, p. 11, in die offisier generaal Botha. Die gewonde Boer links by Look is deur Reisacher hewiger dramaties weergegee, ook links op sy voorstelling; daar lyk die gewonde sterwende en die effek daarvan word versterk deur 'n gesneuwelde Boer in die middel op die voorgrond. Ook tussen die skietende Boere wat agter groot klippe versteek lê, is ooreenkomste by albei kunstenaars.

Skildery deur Sylvester Reisacher van die slag by Colenso aan die Tugela in Noord-Natal op 14 Desember 1899, aanwesig in die Nasionale Kultuurhistoriese- en Opelugmuseum te Pretoria (NASKO). Die toeskouer se blik is vanaf die Boereposisies na die Suide gerig. Benede stroom die Tugela van regs na links; in die middel is 'n brug oor die rivier afgebeeld.

Foto NASKO

Afbeelding deur die Britse tekenaar S. Look van Boere in posisie tydens die slag by Colenso aan die Tugela in Noord-Natal op 14 Desember 1899. Die afbeelding staan in die werke van G.L. Kepler, *De Zuid-Afrikaansche oorlog*, *Historisch gedenkboek*, en L. Penning, *De oorlog in Zuid-Afrika*, deel een.

100 JAAR GELEDE DIE EERSTE OUTOMOBIEL

deur C. de Jong

In 1886, 'n eeu gelede, het te Mannheim in Duitsland die eerste outomobiel in die openbaar verskyn. Die vervaardiger was ingenieur Carl Benz, gebore te Karlsruhe in 1844, oorlede te Ladenburg in 1929. Hy was een van die eerste twee fabrikante van die binnebrandmotor wat petrol as brandstof gebruik het. Hy het in 1883 'n fabriek te Mannheim geopen, 'n tweeslag- en daarna 'n vierslagmotor gemaak en in 1885 sy eerste motorvoertuig gebou. Dit was 'n driewielige prakseersel met die nuwe vierslagmotor van 1½ pk, 200 omwentelinge per minuut, spoed 15 km per uur. In 1886 het Benz oktrooi vir sy uitvinding in Duitsland en ander lande ontvang en het dit in Mannheim op straat verskyn. 'n Nuwe tydperk in die geskiedenis van die mensheid het aangebreek.

Tegelykertyd het 'n ander Duitse ingenieur, Gottlieb Daimler (1834-1906), 'n binnebrandmotor wat op petrol loop, geektrooier, onafhanklik van Benz. Hy het in 1883 'n fabriek te Canstatt geopen, in 1885 'n fiets met sy motor toegerus, in 1886 'n vierwielige motorvoertuig gebou en in 1887 sy motor in 'n boot geïnstalleer. Hy deel dus met Benz die uitvinding van die outomobiel in 1886.

Dit is bekend dat in 1897 die eerste outo in Suid-Afrika vertoon is. Dit was 'n vierwielige Benz-voertuig en is op 4 Januarie 1897 in die Bereapark te Pretoria gedemonstreer. John P. Hess het dit ingevoer en dit is gekoop deur A.E. Reno, 'n sakeman in ons stad. Mnr. Arnold Kretzmar het oor dié demonstrasie 'n artikel in die *Pretoria News* van 15 Februarie 1984 gepubliseer, wat herdruk is in *Pretoriana* No. 88 van November 1985.

'n Artikel in die dagblad *Beeld* van 29 Januarie 1986 herinner aan die verskyning van die eerste outomobiel op die pad 100 jaar gelede. Daarby is 'n foto afgedruk waarvan die onderskrif vermeld dat die persone langs die Benz-Voiturette A.E. Reno, W.J. Leyds en J. Hess is. Die middelste heer is egter nie Leyds nie maar 'n onbekende. Daar is 'n ander, bekender foto waarop Leyds wel staan. Dit was op 4 Januarie 1897 in die Bereapark. Hy sit op die Benz langs die bestuurder.

Hierna volg die teks van die aankondiging van die demonstrasie van die Benz-outo. Dit word daar met reg die wonder van die eeu genoem. In die 20ste eeu het die outomobiel die lewe in die westerse lande ingrypend verander in gunstige en minder gunstige opsigte. Ons ervaar dit ook daeliks in Pretoria.

Ook die boek van R.H. Johnston, *Early motoring in South Africa* (C. Struik Publishers, Cape Town and Johannesburg 1975), bevat in die hoofstuk "The invention of the age" (p. 14-20) op p. 16 'n foto van die eerste outomobiel te Pretoria op 4 Januarie 1897. Volgens die byskrif sit Dr. W.J. Leyds langs die bestuurder, Mnr. Reno, maar ook op hierdie foto is dit 'n ander persoon as Leyds en hy is dieselfde as die middelste persoon op die foto waarop slegs drie mans staan.

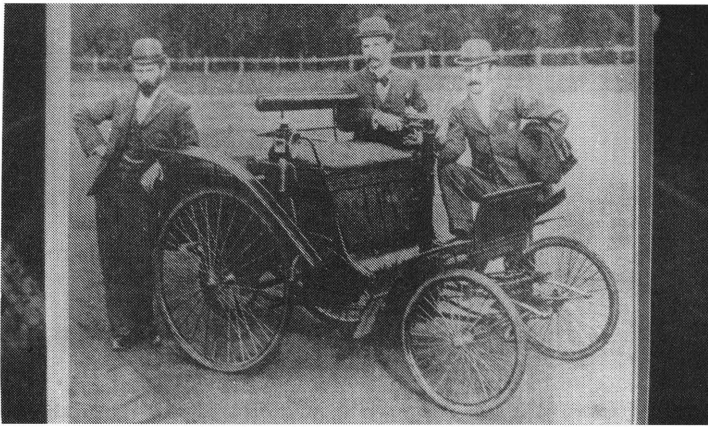

Foto van die eerste outomobiel in Pretoria, 'n Benz, wat op 4 Januarie 1897 in die Bereapark te Pretoria gedemonstreer is. Die persone is van links na regs Mnr. A.E. Reno, bestuurder van die voertuig en medestigter van die *Pretoria News*, 'n onbekende wat ten onregte Dr. W.J. Leyds genoem is, en Mnr. J.P. Hess, die invoerder van die motorvoertuig

Met dank aan dagblad *Beeld*

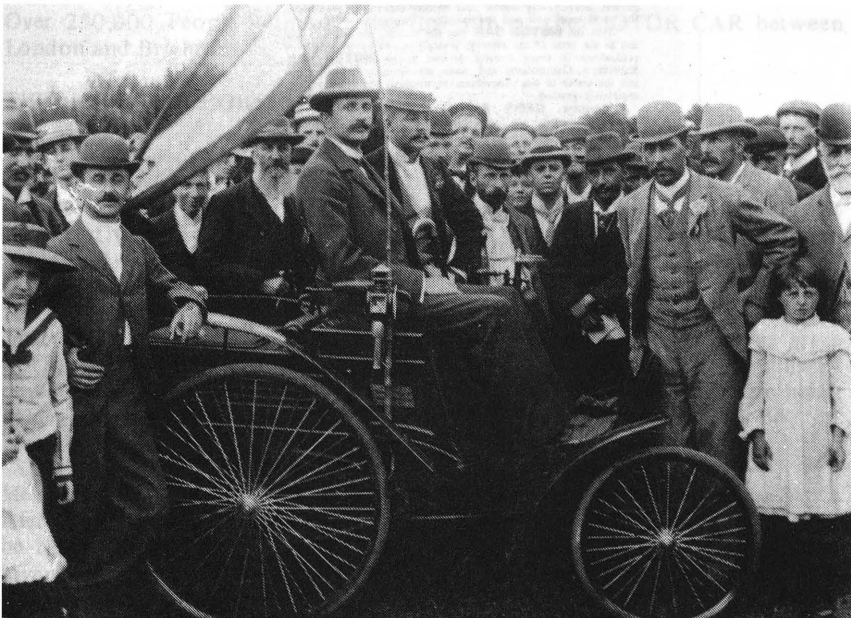

Foto van die eerste outomobiel in die Bereapark te Pretoria op 4 Januarie 1897. Links staan J.P. Hess, die invoerder van die voertuig. Langs die bestuurder vooraan, sit Dr. W.J. Leyds, die Staatsekretaris van die Zuid-Afrikaansche Republiek

Met dank aan die Departement van die Stadsekretaris van Pretoria